

Kiegészítő ismeretek A magyarországi gótika művészete című fejezethez

Történeti áttekintés

A központi hatalom nálunk is a városokra támaszkodik, s ezáltal új egyensúlyi helyzetet alakít ki. A nagy számban életre hívott és kiváltságokkal ellátott városokban fokozatosan önkormányzatot kiépítő polgárság a művészet számára is friss lehetőségeket teremtett. Az új igényű egyházi építkezések mellett egyre nagyobb teret hódítanak a városi közösség számára szükséges középületek és lakóházak, amelyek kiképzése már művészi célokra is törekszik. A polgári kézműves réteg pedig lassanként a művészet minden területét birtokba veszi.

1242 után rövidesen megkezdődött az addig jóformán lakatlan budai Várhegy déli fokán a királyi vár építési munkája. Ettől északra a gerincen nő fel a várfallal körülvett város, benne erősen franciás hatást keltő Boldogasszony templom. A budai és nyulak-szigeti domonkos templomok hosszú szentélye és ugyancsak megnyúlt hajója a hazai kolduló rendi (ferences, domonkos) építkezések legkorábbi, már kifejlett példái. E díszes egyházak tövében indult meg a polgári Buda élete. A XIII. századi Buda így palotájával, egyházi épületeivel, lakóházaival és erődítéseivel szinte magába sűrítette a gótika minden jellegzetességét, új céljait és megoldásait. A király és az ország székhelye egyszerre vár és város. A gótika fejlődése útnak indulhatott, hogy a következő századokban kibontakozhasson. A legfontosabb korszakok az Anjouk (I. Károly és I. Lajos), Zsigmond és Mátyás uralkodásához fűződnek.

A városok művészete a XIV–XV. században bontakozik ki. Buda a központ, ahol a XIV–XV. században kifejlődik a jellegzetes gótikus lakóház típusa, amely dél-európai módra hosszanti oldalával néz az utca felé. A gótikus polgárváros egyik leggazdagabb példája Sopron belvárosa.

A XIV. század közepén, Nagy Lajos uralkodásának kezdeti éveit, itáliai háborúi után jól érezhető változások következtek be Magyarország művészeti kultúrájában. Ekkorra kibontakoztak az Anjouk központosított hatalmának eredményei. Magyarország Közép-Európa tekintélyes, hatalmas országa lett, sőt, külpolitikai erejét hódításra, területének bővítésére fordította. Károly Róbert pénzügyi és kereskedelmi reformjai teremtették meg a városok gazdasági fejlődésének alapjait is. Ezek eredményeképpen ugyancsak e korban válik érezhetővé a városok felvirágzása, mely társadalmi átalakulásokkal járt, és viszonylag rövid ideig tartó fellendülést hoz. A művészet és a művészegyéniség helyzete is megváltozott. A ránk maradt művésznevek és a velük kapcsolatos adatok a művészi munka fokozottabb megbecsülését jelzik.

Szerény méreteik ellenére jelentősek a magyar szerzetesrend, a pálos remeték településektől távoli, királyi vagy főúri alapítású kolostorai és templomai, amelyek a koldulórendi templomtípust követték. Túlnyomó többségük csak romokban maradt ránk. A világi építészet nagyobb méretű alkotásai a királyi és a főúri várak, gyakran gazdag kiképzésű kápolnával, továbbá a püspöki paloták. Szerényebb méretben, de sokszor gazdag részletképzéssel épültek a városokban a polgárok és a nemesek lakóépületei. Gótikus építészetünk alkotásai a töröktől megszállt területeken jórészt elpusztultak. Sok templom a XVIII. századi barokk újjáépítésénél vagy a XIX. századi

restaurálás során vesztette el eredeti alakját. A várak nagy részét a XVII. és a XVIII. század fordulóján császári parancsra felrobbantották, és csak rom alakjában maradtak ránk. A városi lakóházak háborús pusztításoknak és átépítéseknek estek áldozatul.

További fennmaradt gótikus templomaink

Kassa: Szent Erzsébet-templom. Gótikánk fénykorának egyik legjelentősebb emléke. Az 1378-ban leégett templom helyén a XV. század folyamán épült. A templom eredeti belső elrendezését a XIX. század végén Steindl Imre a restaurálás során erősen megváltoztatta.

A kassai Szent Erzsébet templom

Szeged: Alsóvárosi ferences templom. A XV. század folyamán épült. A prédikációk népes hallgatóságának befogadására szánt hajója tágas és osztatlan.

A szegedi ferences templom

Nyírbátor: Mai református templom. A XV. század végén a Báthoriak építették későgótikus építészetünk egyik legszebb alkotását.

Siklós: Várkapolna. A középkori eredetű vár kápolnája a XIV. század végén épült.

Várak

Visegrád. Vár. Az alsó várból és a fellegvárból álló együttest a tatárjárás után IV. Béla kezdte építtetni. Az alsó vár a dunai hajózást és a meredek part fölötti országutat ellenőrizte. Magja a későromán koragótikus Salamon-torony. Fallal övezett udvarán keresztül vezetett a tornyot megkerülő országút.

Visegrád: Királyi palota. A nagy kiterjedésű együttes építését a várhegy lábánál Károly Róbert alatt kezdték. Nagy Lajos, Zsigmond és Mátyás alatt bővítették. A XVI. századi leírás szerint 350 helyiséget foglalt magában. A palotaegyüttes a török háborúk során romba dőlt, és a hegyoldalról lemosódó föld betemette. Feltárása és helyreállítása 1934 óta folyik.

Diósgyőr: Vár. A sziklás várdombon honfoglaláskori föld- és cölöperődítés helyén a XIII. században tojásdad alakú kővár épült, egyik végén kerek toronnyal. E várnak csak alapfalai maradtak. Helyén Nagy Lajos építtette a négyszög alaprajzú, négysaroktornyos várat. A várat a XVI. században bástyákkal erősítették meg. A XVIII. század folyamán romba dőlt. Legépebben a tornyai maradtak meg.

A diósgyőri vár

A szárnyasoltárok teljes pusztulása miatt a központ korabeli szobrászatára a királyi palota kályhacsempéinek maradványaiból vonhatunk le következtetést.

A budai központ hatására elsőnek Kassa vidéke és a Szepesség emelkedik ki a peremterületek közül. Erdélyben a nagyszebeni Pietán kívül a bajomi oltár tartozik ehhez az irányhoz. A lőcsei, garamszentbenedeki, kislomnici, toporci Madonna, a dénesfalvi Magdolna és a kislomnici oltártöredékek mutatják be ezt a fejlődési fázist. A kis bártfai Pieta a csehországi Pietákhoz kapcsolódik.

Művészek a gótika korában

A művészek túlnyomó része, akárcsak Európában, hazánkban is a polgárságból került ki. Társadalmi súlyuk a megrendelők mellett megnőtt. Erre vall az általános jelenség, hogy szemben a románkorral, a gótikában mind több művésznevet, sőt egyéniséget ismerünk. Közülük egyesek udvari emberek lettek, akiket a királyok is nagyrabecsültek. Az Anjouk budai palotájának építője János mester, a Képes Krónika miniátora Hertul fia Miklós, vagy a csütörtökhelyi Zápolya kápolna építője, Kassai István, ilyenek voltak. A kolozsvári Szent Mihály templom szentélypillérfőjén ábrázolt kőfaragó arcképe vagy Ábel festő sírköve éppúgy a polgári öntudat bizonyossága, mint az európai szintet elérő Kolozsvári Márton és György remekművei. A gótika már a XIII. század második felében lehatolt a falvakig. A templomok alapjában véve megőrzik román kori szerkezetüket, de nagyobbak, díszesebbek lesznek. Nyílásaik megnőnek, az ablakokon kőrács virágzik. A falusi templomok igazi díszje a XIII. század végétől a falkép, amely gyakran az egész belsőt beborítja. A hagyományos, Krisztus életét és dicsőségét bemutató sorozatok mellett, különösen

kedvelté válnak a szentek, kiváltképp a magyar szentek. A legendában az ősi pogány hagyományok keverednek a lovagkor hitvilágával s a falképsorozatok – éppúgy, mint az egykorú miniatúrák – Kelet és Nyugat formai és tartalmi elemeinek keveredéséről tanúskodnak. A veszprémi Gizella-kápolna oldalfalát bizánci ízű freskók díszítik. A stájerországi Aquila Jánosnak különösen vonzó alkotása a veleméri templom falképsorozata, ahol a bibliai jelenetek között finom növényi ornamentika gazdag gótikus feliratszalagokkal keveredik. A XIV. században falfestészetünk erős itáliai hatás alá kerül. Ennek mintegy jelképe az esztergomi palotakápolna.

A magyar gótika a királytól indul el, s már a XIII. század második felében az egész társadalmat áthatja. Sajátos, a korábbi korszakban még hiányzó mozzanata a város művészi tevékenysége, amely a teljes korszakon át döntő szerepet tölt be. Bár a művészi fejlődésnek a magas rangú megrendelő még igen fontos mozgatója, a kézművesekből, mesteremberekből a céhekben, építőpáholyokban és a királyi udvarban fokozatosan művészek lesznek, akik be tudják illeszteni a fejlődés jellegzetes helyi menetét az általános európai keretekbe. Gótikus építészetünk lényegében közép-európai alapszövetét főként a kolduló rendi (ferences, domonkos) és városi építkezésekben valamint az ábrázolóművészetek területén át- meg átszőtték a mediterrán szálak. Így készítette elő a hazai gótika történeti és művészeti téren egyaránt a következő nagy korszakot: a reneszánszt.